

# Φυσικός κόσμος και άνθρωπος: Από την υποταγή στην παιδαγωγία

[Ορθοδοξία](#) / [Οικολογική Ηθική](#)

[Απόστολος Νικολαΐδης, Ομ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών, Πρόεδρος Ινστιτούτου «Άγιος Μάξιμος ο Γραικός»](#)



## ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ, ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

### 1. Φυσικός κόσμος και άνθρωπος: Από την υποταγή στην παιδαγωγία

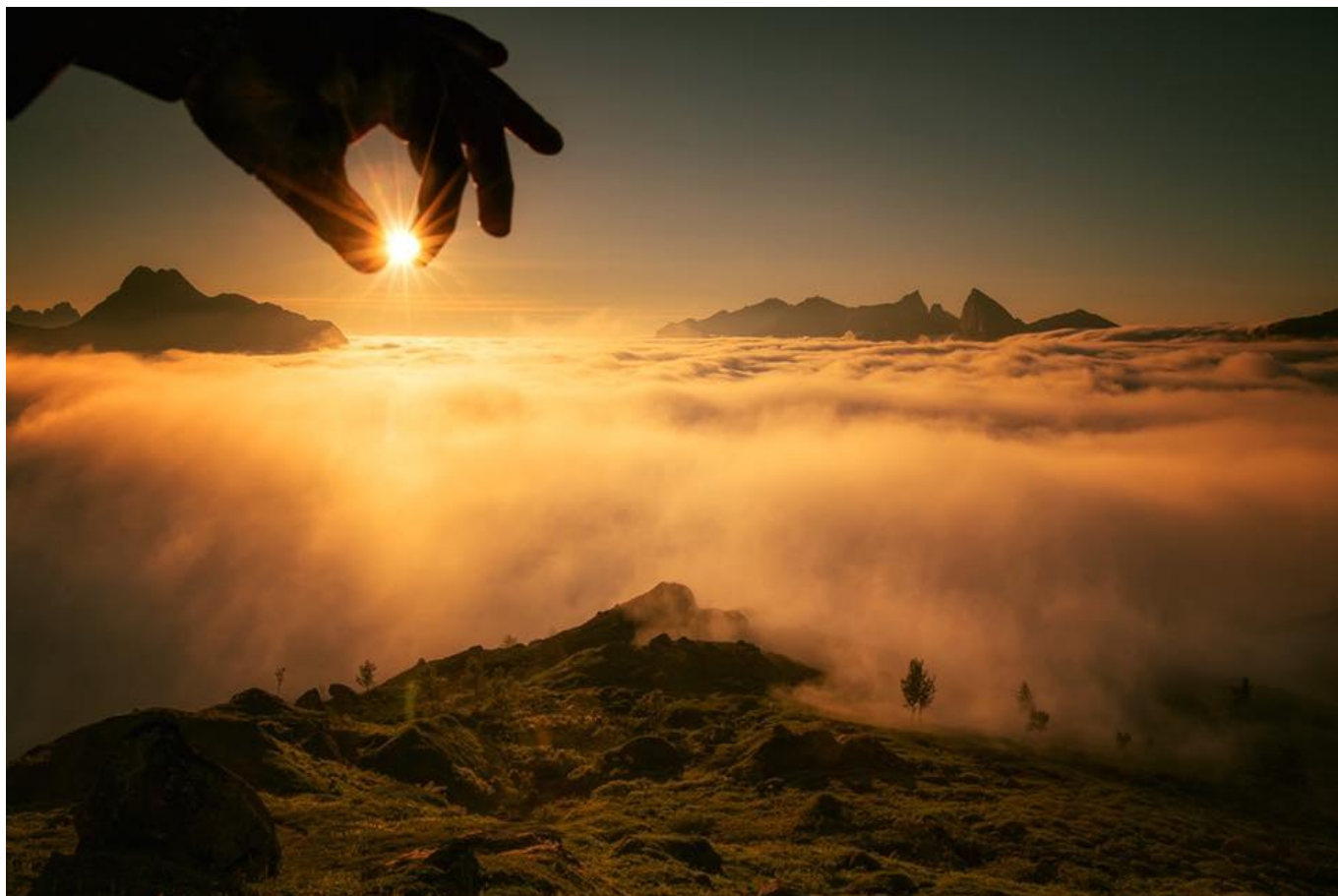
Μέχρι πρότινος ξεκινούσαμε, και πολύ ορθά, από τη Θεολογία, προχωρούσαμε στην Ανθρωπολογία για να καταλήξουμε στην Κοινωνιολογία και την Οικολογία. Η προτεραιότητα και το ενδιαφέρον για το φυσικό κόσμο, για τον φυσικό οίκο δηλαδή των ανθρώπων, προέκυψε κυρίως όταν ο πλανήτης από τόπος ομαλής και ευτυχούς διαβίωσης των κατοίκων του μετατράπηκε σε τόπο δυσάρεστων εκπλήξεων με προοπτικές που οδηγούν με κάθε δυνατή ακρίβεια στον λεγόμενο οικολογικό θάνατο.

Τα οικολογικά προβλήματα δεν είναι ασφαλώς καινοφανή. Εμφανίστηκαν ήδη πολύ

νωρίς, όταν ο άνθρωπος παράβηκε τους όρους χρήσης και στάσης απέναντι στο φυσικό κόσμο.

Μια απλή οικολογική ανάγνωση του Βιβλίου της Γένεσης μαρτυρεί όσα οφείλει να γνωρίζει ο σύγχρονος άνθρωπος για τη σχέση ανθρώπου και φυσικού περιβάλλοντος:

Ο Θεός ως δημιουργός των πάντων, σκοπεύοντας στη δημιουργία του ανθρώπου, πλάθει πρώτα το φυσικό του τόπο ως τη βασική προϋπόθεση ζωής και δράσης. Ταυτόχρονα με την απαγορευτική και προειδοποιητική εντολή *«ἀπόδέτοῦ ξύλου τοῦγινώσκειν καλόν και πονηρόν, οὐφάγεσθεἀπ' αὐτοῦ»* (Γεν. 2, 17), δίνει στον άνθρωπο τη δυνατότητα να συνειδητοποιήσει ότι αυτός ο τόπος είναι μεν πλασμένος γι' αυτόν αλλά δεν του ανήκει, γι'αυτό και δεν έχει το δικαίωμα να παραβαίνει ή να υπερβαίνει τους όρους χρήσης. Έχει ως κατ' εικόνα Θεού κάθε δικαίωμα να εργάζεται και να γνωρίζει κατά το δυνατόν τα μυστήρια που διέπουν την κτίση, όχι όμως να υποκαθιστά τον Πλάστη, να την στρέφει εναντίον του και εναντίον των συνανθρώπων. Άλλωστε κάθε ανθρώπινη φυσική δράση ήταν αχώριστη από την υποχρέωση της προστασίας του περιβάλλοντος. Και όπως μαρτυρούν οι ερμηνευτές Πατέρες της Εκκλησίας μας, ο Παράδεισος δεν κινδύνευε από άλλα όντα αλλά από τον ίδιο τον άνθρωπο, κάτι που επαληθεύεται κυρίως στην εποχή μας, στη λεγόμενη οικολογική κρίση. Αυτοί οι όροι προστασίας δεν τηρήθηκαν και η αντίδραση ήλθε από την ίδια την κτίση.



Όπως μας είναι γνωστό από το ίδιο κείμενο της Γένεσης, η φύση πλάστηκε υποταγμένη στον κύριό της, δηλαδή τον άνθρωπο. Άλλωστε είναι και μόνη μορφή εξουσίας που του δόθηκε. Δείγμα αυτής της σχέσης υποταγής είναι αφενός η ονοματοδοσία θηρίων και πτηνών και αφετέρου η ετοιμότητα και η επιστράτευση της να ικανοποιεί άκοπα, απρόσκοπτα και διαχρονικά όλες τις ανάγκες όλων των κατοίκων του πλανήτη μας.

Αυτή η «υποχρέωση» δεν καταργήθηκε μεν με την παρέμβαση της αμαρτίας, έπαψε όμως να είναι απρόσκοπτη. Είναι αυτό που χαρακτηρίζουμε ως φυσική αντίδραση και που περιγράφεται από τον ίδιο το Δημιουργό: Η γη γίνεται κατάρα για τα ανθρώπινα έργα. Η εκμετάλλευση και ο προσπορισμός των αγαθών της συνοδεύεται από λύπες. Αντί για χρήσιμους καρπούς βλαστάνει αγκάθια και πάσης λογής παράσιτα. Η δε εξασφάλιση και η προετοιμασία του καθημερινών τροφικών αναγκών δεν είναι πλέον μια ευφρόσυνη διαδικασία αλλά επώδυνη. Με άλλα λόγια η εργασία στο φυσικό περιβάλλον δεν αποτελεί πλέον χαρά, όπως στον Παράδεισο, αλλά κατάρα. Αυτός είναι άλλωστε και ο λόγος που ο άνθρωπος από τη φύση του είναι εύκολος και επιρρεπής στην αργία και την ραθυμία, δύσκολος δε στην εργασία που γι' αυτό το λόγο χαρακτηρίστηκε και δουλειά (από τη δουλεία).

Είναι φανερό λοιπόν ότι μετά την επανάσταση του ανθρώπου κατά του Θεού και

την διακοπή ή την μετ' εμποδίων κοινωνία με το Θεό Δημιουργό αλλάζουν και οι ρόλοιστη σχέση ανθρώπου και κτίσης. Καταρχήν υπεισέρχεται η φυσική αναγκαιότητα. Ο άνθρωπος παύει να είναι βιολογικά ελεύθερος και γίνεται δούλος των φυσικών αναγκών. Κυρίως υποτάσσεται στους νόμους της ασθένειας, της φθοράς και εν τέλει του εν πολλοίς επώδυνου θανάτου. Επιπλέον, με δεδομένητην φυσική αντίδραση και ανυπακοή, η κυριαρχία του ανθρώπου αντί να είναι αυτονόητη και αυτόματη καθίσταται προβληματική. Γι' αυτό το λόγο επιστρατεύονται άλλωστε το λογικό και το θυμοειδές. Με το ένα εφευρίσκει τρόπους περιορισμού των αντιδράσεων, και με το άλλο τρόπους επιβολής της αυτοκυριαρχίας, ως του βασικού εργαλείου που επιτρέπει τη διατήρηση αφενός της δυνατότητας της φύσης να αποκαθιστά τις ανισορροπίες που δημιουργεί η αλόγιστη και άπληστη ανθρώπινη παρέμβαση και χρήση των αγαθών της, και αφετέρου της δυνατότητας του πλανήτη να ικανοποιεί τις ανάγκες όλων των κατοίκων του τώρα και στο μέλλον.

Όλα αυτά τα προβλήματα μαζί με τις αρνητικές συνέπειές τους, μπορούν να ερμηνευτούν με πολλούς τρόπους. Αναφέρουμε τους τρεις βασικούς: α) ως άμεση τιμωρία του Θεού για την ανθρώπινη ανυπακοή, β) ως έμμεση θεία τιμωρία του ανθρώπου με την επιστράτευση των αντίρροπων φυσικών νόμων και δυνάμεων, γ) ως έμμεση παιδαγωγία του ανθρώπου με υποκείμενο τα φυσικά όντα και τα φυσικά φαινόμενα.

Όσο για το πρώτο, θα μπορούσε κάποιος να το εντοπίσει διαβάζοντας και απομονώνοντας τα κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης, που βοηθούν στη δημιουργία της εικόνας ενός Θεού τιμωρού, αν μάλιστα σταθούμε σε συγκεκριμένα γεγονότα, όπως εκείνα του κατακλυσμού ή της καταστροφής των Σοδόμων και Γομόρων, και γενικότερα των λεγόμενων θεομηνιών. Εικόνα που με όρους Καινής Διαθήκης είναι παντελώς αδιανόητη, αδύνατη και φυσικά αθεολόγητη.

Ως προς την τιμωρητική επιστράτευση της φύσης, το λεγόμενο φυσικό κακό: Μια τέτοια ερμηνεία δεν μπορεί να ευσταθεί, αφού όλα στο φυσικό περιβάλλον δεν λειτουργούν με βάση την προαίρεση και τα συναισθήματα αλλά την αήθη φυσική αναγκαιότητα. Αγαθό και κακό συνιστούν χαρακτηριστικά του ανθρώπου, στον οποίο ενυπάρχει ο έμφυτος ηθικός νόμος, ενώ η συμπεριφορά του διέπεται από ηθικούς κανόνες.

Η τρίτη εκδοχή, ο κόσμος να συνιστά εκτός από τόπο θεογνωσίας και τόπο αλλά και τρόπο αυτογνωσίας και ανθρώπινης παιδαγωγίας, είναι αυτή που αντιστοιχεί σε μια ορθόδοξη οικολογική προσέγγιση. Αυτή η ανθρωπομορφική λειτουργία του φυσικού κόσμου υπήρχε από την αρχή της δημιουργίας του ανθρώπου, εντάθηκε όμως μετά την απομάκρυνσή του από τη θεία κοινωνία. Το φυσικό περιβάλλον, ζώα

και φυτά, γη και ουρανός μαζί με τα άστρα, τα νερά των θαλασσών, των λιμνών και των ποταμών, μαζί με τα εναλλασσόμενα φυσικά φαινόμενα εμπλούτιζαν, απλούστευαν, εκλαίκευαν, συμπλήρωναν τη λογική και έναρθρη εκφορά της αλήθειας, ενώ προβλημάτιζαν και ενεργοποιούσαν την ηθική συνείδηση, ιδιαίτερα όταν αυτή αδυνατούσε να εκφράσει με συνέπεια την θεία εικόνα του ανθρώπου.

Αυτή τη διάσταση σκοπεύει να καταγράψει όσο γλαφυρότερα γίνεται η προκείμενη σειρά δημοσιεύσεων στο Περιοδικό της Πεμπτουσίας σε μια εποχή ηθικής εξαχρείωσης, που εκτός των άλλων συνοδεύεται και από την κακοποίηση και σκόπιμη εργαλειοποίηση της φύσης, κυρίως όμως από τη σύγκρουση φύσης και πολιτισμού.

<https://bit.ly/3HXHTny>